

Е.В. Мицкая, А. Азатбек, С.Б. Абутаева*

з.ғ.д., профессор, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
магистрант, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
аға оқытушы, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

***Корреспондент авторы: asb8008@mail.ru**

ҚЫЛМЫСТЫҚ ДЕЛДАЛДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТЕРІН САРАЛАУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Түйін

Мақалада қылмыстық делдалдық әрекеттерді саралау мәселелері қарастырылады. Қылмыстық делдалдық-бұл қылмыстың затын, құралдарын немесе ақпаратын басқа қатысушыға, сол сияқты қылмыс жасауға қатысушы адамның тапсырмасы бойынша үшінші тұлғаға беру, қылмыс жасауға қатысатын адамдар арасында байланыс орнатуды және жүзеге асыруды қамтамасыз ету, сондай-ақ қылмыстық сөз байласуға қол жеткізуге және іске асыруға өзге де өкілеттіктер, адамдардың мүдделерін білдіре отырып, қылмысқа қатысқандар көмектесуші адамға сипаттама береді. Автор делдалдың түсінігін оның физикалық және интеллектуалдық көрінісінде көрсетеді: әлеуметтік байланыстарды құру және келісімге қол жеткізу мен іске асыруды қамтамасыз ету жөніндегі функциялары. Бұл ретте делдал қылмыстық схеманың кез келген нұсқасында ықтимал байланыстырушы буын ретінде көрсетіледі: ұйымдастырушы - делдал - орындаушы; көмекші - делдал - орындаушы; орындаушы - делдал - жәбірленуші; орындаушы - делдал - орындаушы (сыбайлас жемқорлық қылмыстары жағдайында) және т. б.

Кілттік сөздер: қылмыстық делдалдық, делдал, көмектесуші, сыбайлас қатысу, паракорлық, қылмыстық жауаптылық, саралау.

Қылмысқа қатысушылардың арасында қылмыстық заң орындаушыдан кейін қылмыстың ұйымдастырушысын, айдап салушысын және көмектесушісін атайды. Тиісінше, көмекшінің әрекетін заң шығарушы барлық қатысушылардың ішіндегі ең азы деп бағалайды. Сонымен бірге, бұл қылмысты жасауға көмектесуге байланысты көмектесушінің әрекеті орындаушының іс-әрекетіне тікелей байланысты, көбінесе уақыт пен орын бойынша көмектесушінің іс-әрекеті орындаушының іс-әрекетімен байланысты, осыған байланысты берілген көмектің шегін белгілеу қылмыстардың дұрыс саралануы үшін маңызды болып табылады. Осыған байланысты Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 28-бабының 5-бөлігінде қарастырылған көмектесуші әрекеттері (әрекетсіздік) тізімінің толық болмауына байланысты проблема өте өзекті болып табылады. Қылмыстық іс-әрекетті жеңілдетудің барлық нұсқалары көмектесушінің анықтамасында көрсетілмегенін атап өткен ғалымдармен келісу керек [1].

Қолданыстағы заңнамалық олқылықтың маңыздылығын бағалау қиын: шын мәнінде, көмектесуден басқа қоғамға қауіпті іс-әрекеттер қылмыстық құқықтық қатынастар шеңберінен тыс қалады. Атап айтқанда, заңда делдалдық сияқты қылмыс жасауға көмектесу тәсілі көзделмеген. «Делдалдық» деген жалпы сөз «Тараптар арасындағы келісімге, мәмілеге жәрдемдесу» дегенді білдіреді [2]. Осылайша, қылмыс жасаудағы делдалдықта қылмыстық екіжақты мәмілебарлық қылмыс құрамдарында болуы мүмкін.

Егер қылмыстың затын беруге байланысты іс-әрекеттер болса қылмыс құрамының объективті жағына кіреді, онда бұл делдалдық болып табылмайды [3]. Мұндай әрекеттерді ҚР Қылмыстық кодексінің 28-бабына сілтеме жасамай, ҚР Қылмыстық кодексінің Ерекше бөлігінің тиісті бабына сәйкес анықтау қажет. Мысалы, Есірткі, психотроптық заттарды, сол тектестерді ірі мөлшердегі есірткі, психотроптық заттарды, сол тектестерді өткізу мақсатынсыз заңсыз дайындау, қайта өңдеу, иемдену, сақтау, тасымалдауға байланысты адамның іс-әрекеттері ҚР Қылмыстық кодексінің 296-бабының 3-бөлігі бойынша саралау қажет, ал адамның іс-әрекеті Есірткі, психотроптық заттарды, сол тектестерді өткізу мақсатында заңсыз дайындау, қайта өңдеу, иемдену, сақтау, тасымалдау, жөнелту не өткізуге байланысты болса ҚР Қылмыстық кодексінің 297 бабы бойынша саралануы тиіс. Бұл тұжырым қылмыстардың осы құрамдарының объективті жағының мазмұнынан туындайды.

Айта кету керек, бұған дейін ҚР Жоғарғы Соты Пленумының 1998 жылғы 14 мамырдағы № 3 «Есірткінің, психотроптық заттардың, сол тектестер мен прекурсорлардың заңсыз айналымына қатысты істер бойынша заңнаманы қолдану туралы» қаулысында «Есірткіні немесе психотроптық сол тектестерді өткізудегі немесе сатып алудағы делдалдың әрекеттерін оның кімнің мүддесі үшін

(өткізушінің немесе сатып алушының) әрекет етуіне қарай, есірткіні немесе психотроптық сол тектестерді өткізуге немесе салып алуға қатысушы деп саралаған жөн» деп көрсетілген [4].

Сондай-ақ, есірткі, психотроптық сол тектестердің заңсыз айналымына байланысты делдал есірткі затын осы заттарды сатып алушының өтініші бойынша және ақшасы үшін сатып алса және оған осы затты берсе, содан кейін мұндай адам сатып алуға көмектесуші болып табылады. Бұл жағдайда оның әрекеттері 28-баптың 5-бөлігі және ҚР Қылмыстық кодексінің 297-бабының тиісті бөлігі бойынша саралануы керек. Осылайша, ҚР Жоғарғы Соты делдалдың қылмыстың тиісті құрамының объективті жағына кіретін әрекеттерді сатып алу немесе сату кезінде қылмысты орындау ретінде емес, көмектесу ретінде қатысуды ұсынды.

ҚР Жоғарғы Сотының Пленумы бұл түсіндірмелерін төменгі соттар есірткі заттарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық істерді қарау кезінде іс-әрекетке басшылық ретінде қабылдады және есірткі заттарын сатуда немесе сатып алудакөмектесушіні «қатысушы - делдал» деп атауды түсіне бастады. Бұл тәсілді дұрыс деп тану екіталай. Біріншіден, ҚР Қылмыстық кодексінің 29-бабының 2-бөлігіне сәйкес, егер көмектесуші қылмыс құрамының объективті жағының бір бөлігін орындаса, онда ол ҚР Қылмыстық кодексінің 28-бабына сілтеме жасамай, қылмыстың орындаушысы (бірлесіп орындаушысы) ретінде жауап беруі керек. Екіншіден, жоғарыда айтылғандай, қылмыс затын беру ҚР Қылмыстық кодексінің 28-бабының 5-бөлігінде қарастырылған көмектесуші әрекеттер тізіміне кірмейді.

Делдалдық тек қылмыс құрамының объективті жағына кіретін әрекеттерді орындамай, қылмыс жасауға ықпал етуі мүмкін. Мысалы, делдалдың әрекеттері ҚР Қылмыстық кодексінің 128-бабы «Адам саудасы» 253-бабы «Параға коммерциялық сатып алу», 366-бабы «Пара алу», 367-бабы «Пара беру» баптарының диспозициясында қарастырылмаған. Сонымен, ҚР Қылмыстық кодексі пара беру немесе пара алу үшін арнайы субъектілердің жауапкершілігін қарастырады. Аталған қоғамға қауіпті іс-әрекеттер латентті, соның ішінде субъектілердің қылмыс заттарын алу әдісі-пара алу мен пара беруді делдал арқылы жүзеге асырады.

Егер акпарат беру түріндегі делдалдық, құқыққа қарсы «мәміле» тараптарының мәліметтері және сол сияқтылар интеллектуалдық көмекпен, яғни кеңестермен, нұсқаулармен, акпарат берумен қылмыс жасауға жәрдемдесумен қамтылса, онда делдалдың қылмыстық «мәміле» тараптарының мүддесі үшін қылмыс затын қабылдау және беру жөніндегі қызметі қолда бар көмектесуші жасайтын әрекеттердің түрлеріне жатпайды [5].

Бұл мәселенің әртүрлі шешімдері ұсынылады: заңда қылмыс жасауда делдалдың жаңа түрін бөліп көрсету; нақты қылмыстар жасауда делдалдық үшін қылмыстық жауапкершілікті көздейтін қылмыстардың құрамын ҚР Қылмыстық Кодексінің ерекше бөлігіне енгізу; ҚР Қылмыстық кодексінің 28-бабының 5-бөлігінде делдалдық әрекеттерді көрсету арқылы көмектесушінің анықтамасын кеңейту. Мәселені шешудің үшінші нұсқасы жақсырақ көрінеді. Біріншіден, делдалды өзіне тән, айрықша белгілері жоқ, функционалдық рөлі серіктеске ұқсас және тек оның түрі болып табылатын серіктестің жаңа түрі ретінде енгізу негізді деп таныла алмайды [6].

Екіншіден, жоғарыда айтылғандай, делдалдық ҚР Қылмыстық кодексінің Ерекше бөлігінің көптеген қылмыстарында мүмкін. Қылмыс бойынша делдалдық үшін жауапкершілікті көздейтін әрбір құрам үшін арнайы норманы енгізу қылмыстық Заң мәтінінің төтенше ретсізденуіне, қылмыстық-құқықтық ұйғарымдарды баяндау кезінде казуистикаға әкеп соғады, бұл заң техникасының негізгі қағидаттарына тікелей қайшы келеді [7].

Ақырында, делдалдардың қылмыстық жауапкершілігін белгілейтін арнайы нормаларды енгізу делдалдық туралы «негізгі» норма мен норманы қолдану кезінде қайшылықтардың туындауына байланысты жаңа проблемаларды тудыруы мүмкін.

Мәселен, «ҚР Қылмыстық кодексіне сәйкес паракорлыққа делдалдық үшін қылмыстық жауапкершілікті туындайды, яғни пара берушінің немесе пара алушының тапсырмасы бойынша параны тікелей беру не пара берушіге және (немесе) пара алушыға олардың арасындағы елеулі мөлшерде пара алу және беру туралы келісімге қол жеткізуде не іске асыруда өзге де жәрдемдесу. Сонымен қатар, паракорлыққа делдалдық ету туралы арнайы норманы қарастыра отырып, заң шығарушы делдалдың коммерциялық пара берудегі жауапкершілігіне байланысты мәселені реттеусіз қалдырды, сонымен қатар бұл қылмыс паракорлықпен бірдей және тек қоғамдық қатынастар мен субъектімен ерекшеленеді.

Коммерциялық пара берудегі делдалдардың қылмыстық жауапкершілігін анықтаудағы заңнамалық олқылық ҚР Жоғарғы Сотының 2015 жылғы 27 қарашадағы «Кейбір сыбайлас жемқорлық қылмыстарды қарау практикасы туралы» № 8 нормативтік қаулысында лауазымды тұлға емес адамның іс-әрекеті, не коммерциялық немесе өзге ұйымда басқару функцияларын орындайтын

тұлға, егер негіздер болса, олар ҚР Қылмыстық кодексінің 368-бабының тиісті бөліктері бойынша паракорлыққа делдалдық ретінде немесе 28-баптың 5-бөлігі мен ҚР Қылмыстық кодексінің 253-бабы бойынша коммерциялық пара беруге көмек ретінде бағалануы керек.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, қылмыс делдалдарының қылмыстық жауапкершілігін белгілейтін арнайы нормаларды енгізу әрекеттерінен бас тарту керек. Паракорлыққа делдал болу ҚР Қылмыстық кодексінің 366, 367-баптары басқа да қоғамға қауіпті -ісәрекеттер қылмысқа қатысудың жалпы ережелеріне сәйкес анықталуы керек. Осылайша, делдалдық әрекеттер арқылы көмекшінің анықтамасын кеңейту ҚР Қылмыстық кодексінің 28-бабының 5-бөлігінде орын алған заңнамалық олқылықты жоюдың ең жақсы нұсқасы болып табылады, бұл қылмыс затын алу және (немесе) беру арқылы қылмыс жасауға қатысатын адамның іс-әрекетін тиісті түрде саралауға мүмкіндік береді. Қоғамдық қатынастардың дамуын, қылмыстық іс-әрекеттің барлық жаңа түрлері мен формаларының пайда болуын ескере отырып, көмектесуші әрекеттердің толық тізімін құру міндеті түпкілікті шешілуі екіталай [8]. Сонымен бірге, ҚР Қылмыстық кодексінің 28 - бабының 5-бөлігіндегі «басқа әрекеттерге (әрекетсіздікке)», «басқа әдістерге» нұсқау арқылы көмектесушінің қолданыстағы тұжырымдамасын кеңейту арқылы бұл мәселені шешудің үлкен азғыруы қылмыс жасауға жәрдемдесу болып табылады.

Кездейсоқ (ашық) тізім арқылы анықтамаларды құрудың бұл әдісі айтарлықтай кемшілікке ие. Жалғасы құқық қолданушыға сатып алуға берілген ашық тізбенің жуықтығы анықталған терминнің мағыналық мазмұнына қатысты субъективті шешімдер қабылдау мүмкіндігін тудырады. Ал нақты тұжырым болмаған жағдайда, қылмыстық - құқықтық реттеудің шекаралары тек қателіктер ғана емес, сонымен бірге теріс пайдалану да мүмкін. Әрекеттің қылмыстылығы, сондай - ақ оның жазалануы және басқа да қылмыстық-құқықтық салдары тек қылмыстық заңмен анықталатындығын ескере отырып, ал қылмыстық заңды ұқсастық бойынша қолдануға жол берілмейді, заңнамалық олқылықты жоюдың бұл нұсқасы қолайсыз.

Жасалған қорытындыларға сүйене отырып, ҚР Қылмыстық кодексінің 28-бабының 5-бөлігін келесі редакцияда жаза отырып, қылмыстық заңға өзгерістер енгізуді ұсынуға болады: «қылмысты кенестермен, нұсқаулармен, қылмыс жасау туралы ақпарат, құралдар немесе құралдар беру немесе кедергілерді жою, қылмыс заттарын беру, сондай-ақ қылмыскерді жасыруға алдын-ала уәде берген адам көмектесуші болып танылады. Қылмыс жасау құралдары немесе құралдары, қылмыс іздері не Қылмыстық жолмен алынған заттар, сол сияқты адам, мұндай заттарды сатып алуға немесе сатуға алдын-ала уәде берген».

Әдебиеттер тізімі

1. Борчашвили И.Ш. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсіндірме. Жалпы бөлік. 1 том-Алматы: Жеті Жарғы, 2021.- 820 бет.
2. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. 80 000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В. Виноградова. 4-е изд., доп. М., 2010.- 896 с.
3. Самойлюк Р.Н., Ивенин В.О. Несовершенство уголовного законодательства о противодействии легализации денежных средств или иного имущества, приобретенного преступным путем. / Р. Н. Самойлюк // Наука. Мысль. 2015. № 6.- С. 75-79.
4. Есірткінің, психотроптық заттардың, сол тектестер мен прекурсорлардың заңсыз айналымына қатысты істер бойынша заңнаманы қолдану туралы Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының Қаулысы 1998 жылғы 14 мамыр N 3.// https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P98000003S_
5. Афанасьев А.Ю. Коррупционные риски в уголовном процессе // Глобальные риски — локальные решения: сборник материалов ежегодной Международной междисциплинарной научно-практической конференции / Балтийский институт экологии, политики и права; под общ. ред. А.Е. Рейфе. Санкт- Петербург, 2015.- 34 с.
6. Алехин В.П. Соучастие в террористической деятельности: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Крас- нодар, 2008.- 23 с.
7. Тихонова С.С. Юридическая техника : учебник / под ред. В. М. Баранова. — Москва: Проспект, 2021. — 648 с.
8. Артеменко Н.В., Минькова А.М. Проблемы уголовно-правовой оценки деятельности посредника, провокатора и инициатора преступления в уголовном праве РФ // Журнал российского права. 2004. № 11.- С. 48-54.

Е.В. Мицкая, А. Азатбек, С.Б. Абутаева*

д. ю.н., профессор, обучение им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан
магистрант, обучение им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан
старший преподаватель, обучение им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан

***Автор для корреспонденции: asb8008@mail.ru**

ПРОБЛЕМЫ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ ПРЕСТУПНЫХ ПОСРЕДНИЧЕСКИХ ДЕЙСТВИЙ

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы квалификации преступных посреднических действий. Преступное посредничество-это передача предмета, средств или информации совершения преступления другому участнику, а равно третьему лицу по поручению лица, участвующего в совершении преступления, обеспечение установления и осуществления связи между лицами, участвующими в совершении преступления, а также иные полномочия на достижение и реализацию уголовного сговора, выражающиеся в представлении интересов лиц, участвующих в совершении преступления дает характеристику помогающей личности. Автор отражает понимание посредника в его физическом и интеллектуальном проявлении: репрезентативная функция по созданию социальных связей и обеспечению достижения и реализации согласия. При этом посредник указывается в качестве возможного связующего звена в любом варианте преступной схемы: организатор - посредник - исполнитель; пособник - посредник - исполнитель; исполнитель - посредник - потерпевший; исполнитель - посредник - исполнитель (в случае коррупционных преступлений) и др.

Ключевые слова: преступное посредничество, посредник, пособник, коррупционное участие, взяточничество, уголовная ответственность, дифференциация.

E. V.Mitskaya, A. Azatbek, S. B.Abutaeva *

doctor of law, professor, M. Auezov SKU, Shymkent, Kazakhstan
master's student, M. Auezov SKU training, Shymkent, Kazakhstan
senior lecturer, M. Auezov SKU, Shymkent, Kazakhstan

***Corresponding author's email: asb8008@mail.ru**

PROBLEMS OF DIFFERENTIATION OF CRIMINAL MEDIATION ACTIONS

Abstract

The article deals with the issues of differentiation of criminal intermediary actions. Criminal mediation is the transfer of the object, media or information of the commission of a crime to another participant, as well as to a third party on behalf of a person involved in the commission of a crime, ensuring the establishment and implementation of communication between persons involved in the commission of a crime, as well as other powers to achieve and implement a criminal conspiracy, expressed in representing the interests of persons involved in the commission of a crime. the commission of a crime gives a characteristic of a helping person. The author reflects the understanding of the mediator in his physical and intellectual manifestation: the representative function of creating social connections and ensuring the achievement and realization of consent. In this case, the mediator is indicated as a possible link in any variant of the criminal scheme: the organizer - the intermediary - the performer; the accomplice - the intermediary - the performer; the performer - the intermediary - the victim; the performer - the intermediary - the performer (in the case of corruption crimes), etc.

Keywords: criminal mediation, intermediary, helper, accomplice, bribery, criminal liability, differentiation.

Қатынасхаттар үшін жауапты автор туралы ақпарат:

С.Б. Абутаева, email: asb8008@mail.ru

Information about the author responsible for contacts:

S. B.Abutaeva, email: asb8008@mail.ru

Информация об авторе, ответственном за сообщения:

С.Б. Абутаева, email: asb8008@mail.ru

